

ніяк не може утворювати об'єктивної сторони «Фіктивного підприємництва», і навпаки, нездійснення статутної діяльності не може складати господарської діяльності, адже вона полягає в виробництві (виготовленні) продукції, торгівлі, наданні послуг, виконанні робіт.

Таким чином, у цій роботі обґрунтовано, що, зважаючи на неоднорідність діянь, які поєднані в ст.202 КК «Порушення порядку зайняття господарською і банківською діяльністю», є доцільним поділити її на три окремі норми. Першу з них, що встановлювала б відповідальність за здійснення без державної реєстрації, як суб'єкта підприємницької діяльності, в Розділі IX Особливої частини КК «Злочини проти суспільної безпеки». Другу, яка б встановлювала відповідальність за безліцензійне господарювання – залишити в рамках ст.202 КК, а третю – здійснення видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню з порушенням умов ліцензування – декриміналізувати.

Список літератури: 1. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: Учебник/ Под ред. засл. деят. науки и техн. Украины, д-ра юр. наук, проф. Е.Л. Стрельцова. Х., 2002. 2. Лантінов Я.О. Суб'єкт порушення порядку зайняття господарською і банківською діяльністю // Вісник Національного університету внутрішніх справ. Х., 2002. Вип. 18. 3. Злочини проти суспільної (загальної) безпеки / Тихий В.П. Консп. лекцій. Х., 1996. 4. Тацій В.Я. Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система. Х., 1984.

Надійшла до редколегії 27.09.02

І.Є. Мезенцева

АНТИЛЕГАЛІЗАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Проблема криміналізації відмивання «брудних коштів» почала знаходити своє вираження в нормах права окремих країн вже в 70-і роки нинішнього сторіччя. Наразі нормативні акти світового співтовариства й індустріально розвинутих країн Заходу набули рис системності і взаємозв'язаності. У світовій законотворчій практиці склалися різноманітні рівні законодавства про кримінальне переслідування осіб, які вчиняють легалізацію незаконно отриманих майнових цінностей. Диференційовану систематизацію нормотворчих підходів доцільно здійснити за ознакою ступеня їх глобальності, тобто за сферою їх дії в міжнародному просторі.

З позиції порівняльного правознавства можна виділити три взаємозалежних і супідрядних рівня законодавства:

1. Глобальний рівень – Конвенції й угоди Організації Об'єднаних Націй, акти інших організацій і об'єднань світового співтовариства.

Правові документи, прийняті ООН, накладають на держави світу, що приєдналися до цих рішень, відповідні міжнародні-правові зобов'язання основного характеру.

2. Рівень значних регіонів світу – для України – це, у першу чергу, міжнародні договори в рамках Європейського Союзу, директиви Ради Європи і рішення комісії Європейського співтовариства.

Угоди, що укладаються на цьому рівні, орієнтуються в багатьох принципових питаннях на міжнародний-правовий базис, створений Організацією Об'єднаних Націй, правові акти першого рівня. Водночас рішення другого, регіонального рівня конкретизують положення Конвенцій світового співтовариства, а десь навіть по-іншому підходять до кваліфікації тих або інших явищ.

Було б некоректно у юридичному сенсі, назвати цей рівень похідним від першого, проте необхідно підкреслити, що правові принципи ООН мають величезне значення для нормотворчої практики на європейському рівні і безпосередньо впливають на розвиток підходів Європейського Співтовариства в цьому питанні.

3. Національний рівень – кримінальне, адміністративне, фінансове та інше законодавство окремих країн світу [1, с.43].

Цей рівень знаходиться у найбільш супідрядному положенні по відношенню до норм першого і другого рівнів. Національне право завжди розвивається певною мірою з урахуванням принципів і положень міжнародного права.

Таким чином, будь-яка держава «пов'язана» тими міжнародними угодами, учасником яких вона є. Створення і розвиток законодавств європейських країн в галузі боротьби з легалізацією кримінальних капіталів детерміновані подвійно – впливом конвенцій ООН і зобов'язаннями, які випливають з участі в Угодах Європейського Співтовариства. У цих випадках національному законодавцю надана дуже обмежена свобода дій. Яскравий приклад тому – норми права більшості європейських країн відтворюють (із відомими елементами національної специфіки) принципові положення директив Ради Європи. Проте ця єдність законодавчих тенденцій цілком не означає одночасність їх втілення в життя в різноманітних країнах. Обсяг і якісний рівень прийнятих на сьогоднішній день рішень у галузі боротьби з «відмиванням брудних коштів» в різних країнах неоднаковий. Це обумовлено багатьма факторами політичного й економічного характеру. Подібні розходження дають матеріал для порівняльно-правового аналізу.

Прийняття конкретних законодавчих актів у світі й у Європі передували тривалій процес наукового обговорення теми легалізації тіньових капіталів. Мова йде про формулювання поняття «відмивання грошей». Перед тим, як криміналізувати те або інше явище, його необхідно визначити. Зараз у західній науковій літературі, головним чином у країнах Європи, склалося загальне поняття цього діяння. «Відмивання капіталів» може бути названо процесом або діяльністю, у результаті або в ході якого прибутки, що походять від кримінальних діянь, трансформуються, змінюють свою правову і (або) речову форму, конвертуються, перевозяться (переміщаються в просторі), переводяться в безготівковому порядку або в будь-якій іншій формі змішуються з легальним обігом, або впроваджуються в легальний бізнес. Ці дії вчиняються з наміром, в основі якого лежить намір притаїти, сховати або завуалювати дійсне злочинне походження і пов'язані з ним властивості таких прибутків і майна. У деяких

публікаціях викладається більш коротке визначення аналізованого явища – трансформація (перетворення) нелегально придбаних коштів у майнові цінності з метою надання цим грошам вигляду законного їхнього придбання [2, s.36.]. Таким чином, відмиванню грошей притаманний невід’ємний елемент – мета, зміст якої полягає в створенні ілюзії легальності явно нелегального прибутку. Вважається, що друге, укорочене формулювання досить поверхневе, ним не охоплюються інші, крім грошей, майнові об’єкти, крім того, засоби і форми легалізації цих об’єктів не вичерпуються лише їхньою трансформацією. У даному формулюванні має інтерес виділення цілі як необхідного компонента складу злочину. У цілому, перше, розширене визначення є більш обґрунтованим.

Відповідно до загальної думки, кримінально караним повинна бути визнана не тільки легалізація прибутків від торгівлі наркотиками або психотропними речовинами (як це рекомендувалося в 70–80 рр.), але й відмивання майнових цінностей, отриманих у результаті вчинення ряду інших злочинів: заборонених азартних ігор, проституції, незаконної торгівлі зброєю, шахрайств, ухиляння від сплати податків і т.п. Підвищена увага до легалізації прибутків наркобізнесу пояснюється величезним розмахом цього різновиду організованої злочинної діяльності, її міжнародним характером і розміром незаконного прибутку.

Виходячи з вищевикладених підходів можна однозначно стверджувати, що прибутки від незаконної, але не злочинної діяльності (адміністративні порушення, некримінальні фінансові делікти і т.п.) «західним» поняттям «легалізації» не охоплюються. У юридичній літературі (головним чином німецькій) іноді зустрічаються радикальні думки про криміналізацію відмивання прибутків від усіх видів злочинних діянь, передбачених кримінальним законодавством, проте погляди не знайшли дотепер ні підтримки в широких наукових колах, ні тим більше нормативного закріплення в праві закордонних країн [3, s.1–6.].

Історія виникнення «антилегалізаційного права» має дві особливості. Перша особливість полягає в тому, що піонером законотворчості в цій галузі було не міжнародне право; не міждержавні угоди глобального рівня вперше порушили дане питання. Спочатку криміналізація окремих видів «відмивання» злочинно отриманих прибутків була перетворена в життя в нормах національного права США. У цій країні вже в 1970 р. були прийняті перші законодавчі акти, що стосуються карного переслідування осіб, що намагалися приховати свою участь у злочинах, зокрема, у наркобізнесі, і приховати злочинне походження своїх прибутків. З початку 70-х років Сполучені Штати впроваджували всілякий політичний тиск на західні країни із метою створення міжнародної системи протистояння економічним злочинам. Під цим впливом 27 червня 1980 р. Комітет Міністрів Європейської Ради прийняв Рекомендації № R /80/10 «Заходи проти переказування і збереження коштів злочинного походження». У них міститься висновок про те, що «банківська система може грати дуже ефективну роль у запобіганні такої злочинної діяльності, причому співробітництво банків також може бути корисним при розкритті таких злочинів

судовою владою і поліцією» [4, s.16–18.]. Ці Рекомендації можна вважати першим правовим документом про боротьбу з легалізацією злочинних капіталів на рівні Європейського Співтовариства, хоча слід зазначити, що названі Рекомендації Комітету Міністрів ЄЕС не є актом, обов'язковим до виконання. Таким чином можна сказати, що процес створення норм міжнародного права в досліджуваній сфері був спочатку до деякої міри детермінований розвитком національного законодавства США. Це відбулося завдяки величезній політичній ролі і впливу цієї країни на Заході.

У науковому розумінні цікаво простежити тенденцію розвитку норм «антилегалізаційного права» по висхідній лінії – від імперативного законодавства окремої країни на національному рівні (США) через спочатку рекомендаційні побажання на європейському міждержавному рівні (Рекомендації від 27.06.1980 р.) до правових актів глобального рівня, що стосується всіх країн світового співтовариства. Дата прийняття Віденської Конвенції [5, s.69–107] є відправним пунктом зміни тенденції розвитку права в даній галузі. З цього моменту світове законодавство про боротьбу з легалізацією кримінального капіталу починає нормотворчий шлях по традиційній спадній лінії від правових принципів ООН, як основи міжнародного правотворення, до їх сприйняття і закріплення на рівні регіональних співтовариств суверенних держав (зокрема, Конвенції Ради Європи і Директиви Європейського Співтовариства) і до створення конкретних імперативних юридичних норм на рівні національних законодавств окремих країн.

Друга особливість світового законодавства в досліджуваній галузі стосується не стільки історії його виникнення, скільки суб'єктів подальшого формування законодавчих підходів. Оскільки відмивання тіньових капіталів частіше усього відбувається у фінансовому, банківському секторі ринку, банки і фінансові інститути багатьох країн прагнуть створення діючої системи внутрішнього контролю. Це прагнення породжує феномен «рівнобіжного» правотворення. Звичайно, у рамках закону банки вправі створювати власні правила ведення операцій, але ці правила мають юридичну чинність тільки для конкретного кредитно-фінансового закладу. Проте на Заході вже багато десятиріч існують значні міжбанківські організації, що об'єднують банкірів багатьох промислово розвинутих країн (наприклад, Паризький клуб, Лондонський клуб). Організації міжнародного рівня також виробляють свої концепції протистояння економічній злочинності в банківській сфері. Спільні рішення приймаються також центральними банками ряду західних країн (наприклад, Угоди і Декларації Базельського Комітету). Варто виділити названі ініціативи банківських кіл у якості ще одного елемента, що впливає, у кінцевому рахунку на правотворчу і правозастосовчу діяльність закордонних держав.

Багато конкретних методологічних підходів до виявлення фактів легалізації кримінальних грошей виробляються також національними банківськими комітетами й об'єднаннями деяких європейських країн, зокрема, Німеччини, Швейцарії й Австрії. Ці методи і рішення не тільки діють як обов'язкові правила ведення банківської діяльності для окремих фінан-

сових інститутів, але найчастіше входять у комплекс загальнодержавних правових заходів для боротьби з даним злочиним.

Список літератури: 1. Кернер Х. – Х., Дах Э. Отмывание денег : Путеводитель по действующему законодательству и юридической практике / А.Э.Жалинский (общ. ред.) М., 1996. 2. Ackermann J.-B. Geldwascherei – Money Laundering. Zurich 1992. S. 28; Carl D., Klos J. Regelund zur Bekämpfung der Geldwasche, Bielefeld, 1994. 3. Arzt G.: Geldwascherei – Eine neue Masche zwischen Hehlerei und Begünstigung, in: NSTZ 1990. 4. Hirsch B. «Banken unter Waschwang» in: Die Zeit Nr. 44 von. 29.10.1993. 5. Die Akte der Vereinten Nationen. Sammlung. Hamburg, 1994.

Надійшла до редколегії 10.09.02

Ю.В. Дубко

ПОНЯТТЯ «ОСОБЛИВІ УМОВИ ДЛЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ» ПОТРЕБУЄ ДЕЯКИХ УТОЧНЕНЬ

Питання про особливості діяльності органів внутрішніх справ при значному ускладненні оперативної обстановки, викликане надзвичайними обставинами, тобто в особливих (екстремальних) умовах, уперше розглядався ще у 20-х рр. В.А. Власовим [1, с.6–12], а на межі 50-60-х років у роботах Ф.С. Разаренова та М.Ю. Козлова [2]. Згодом свою точку зору на проблему висловлювали Н.С. Троїцький [3], Ю.Х. Мартишов [4, с.77–84], А.Ф. Майдигов [5, с.7–17] та ін. А.Ф. Майдигов дав таке визначення поняття: «*Особливі умови становлять собою підвищену за ступенем небезпеки для життя та здоров'я людей, зберігання матеріальних і культурних цінностей обстановку, яка викликається явищами природного, біологічного, технологічного та соціального характеру, що вимагає від органів влади і управління для її нормалізації правових, організаційних, тактичних й інших заходів і їхнього ресурсного забезпечення*» [5, с.12]. При цьому варто мати на увазі, що не всі умови, які особливі для органів внутрішніх справ, є такими для інших органів і суспільних утворень [5, с.12–13] (курсив наш. – Ю.Д.). М.А. Громов вважав найважливішою ознакою екстремальних умов встановлення особливого правового режиму (надзвичайного спеціального адміністративно-правового режиму), причому цю ознаку ставив на перше місце [6].

В.А. Лаптії, розвиваючи формулювання А.Ф. Майдигова, вказував, що для нормалізації надзвичайної обстановки необхідно: а) спеціальне нормативне регулювання та розподіл повноважень; б) установа спеціального правового режиму; в) створення нових структурних утворень; г) залучення додаткових сил і засобів; д) створення досконаліших систем спеціального управління і зв'язку; е) проведення операцій [7, с.63].

С.О. Кузнichenko визначає особливі умови в діяльності органів внутрішніх справ як «*соціально-юридичне явище, соціальний аспект котрого містять у собі суспільно небезпечну обстановку на певній ділянці території (така обстановка може бути викликана явищами кримінального та некримінального характеру, воєнними діями, а так само великою імовірні-*